

Ks. dr hab. Roman Bogacz, prof. UPJP II
Kierownik Katedry Teologii i Informatyki Biblijnej
Wydziału Teologicznego UPJP II w Krakowie
ul. Kanonicza 9
31-002 Kraków

Kraków, dnia 30 października 2014 r.

Recenzja dorobku naukowego i rozprawy habilitacyjnej s. dr Anny Emmanueli Klich OSU w postępowaniu w sprawie wniosku o nadanie stopnia doktora habilitowanego

Działając na mocy rozporządzenia Centralnej Komisji Kwalifikacyjnej d.s. stopni i tytułów naukowych, oraz skierowanego do mnie pisma Dziekana Wydziału Teologicznego UPJP II, ks. dr hab. Arkadiusza Barona, prof. UPJP II, z dnia 22 września 2014 r. w którym powiadomił mnie o powołaniu w skład komisji habilitacyjnej jako recenzenta przedstawiam ocenę dorobku naukowego habilitantki która została przygotowana w trzech zasadniczych punktach: 1. Ocena dorobku naukowo-dydaktycznego po uzyskaniu doktoratu, ocena ta zostanie przeprowadzona zgodnie z kryteriami oceny osiągnięć osoby ubiegającej się o nadanie stopnia doktora habilitowanego określonymi w Rozporządzeniu Ministra Nauki i Szkolnictwa wyższego z dnia 1 września 2011 roku (§3; §4; §5); 2. Ocena rozprawy habilitacyjnej pt. „Chrystocentryzm hermeneutyki biblijnej Jana Pawła II w katechezach o psalmach i kantykach” (Kraków 2014, ss. 394). W ocenie tej zostanie postawione pytanie, czy rozprawa habilitacyjna stanowi istotne osiągnięcie naukowe, o którym mowa w Ustawie z dnia 14 marca 2003 roku o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (art. 16, ust.2. pkt 1.); 3. Wniosek końcowy.

1. Ocena dorobku naukowo-dydaktycznego

Podstawowym zadaniem recenzenta jest ocena dorobku naukowego przedstawionego przez kandydatkę do stopnia naukowego doktora habilitowanego i odpowiedź na pytanie, czy poddana do oceny cała aktywność naukowa s. dr A. Klich spełnia kryteria określone rozporządzeniem Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 1 września 2011 roku (§3; §4; §5), tak, aby można było jej przyznać stopień naukowy o który się ubiega.

S. dr A. E. Klich OSU przedstawiła do merytorycznej oceny, poza rozprawą habilitacyjną, jedną autorską publikację zwartą, dwadzieścia jeden artykułów naukowych, zredagowanych przez nią osiem publikacji zbiorowych, współredagowanych prac – cztery, wykazała współudział w przygotowaniu trzech podręczników dla studentów, a także dwadzieścia trzy artykuły o charakterze popularnym oraz pięć sprawozdań z różnych wydarzeń naukowych. Ponadto w tej ocenie należy też wziąć pod uwagę jej wkład w rozwój nauki poprzez zorganizowanie sympozjów naukowych, pracę dydaktyczną i organizacyjno-administracyjną jako dyrektora jednostki naukowej.

Publikacja zwrta nosi tytuł: *Kościół Chrystusa wspólnotą w Duchu Świętym. Studium egzegetyczno-teologiczne*, (Kraków 2008, ss. 143). Publikacja ta jest bardzo wysoko ocenioną pracą

magisterską, w której autorka już u początków kariery naukowej wykazała się bardzo dobrym warsztatem naukowym. W bogatej bibliografii można znaleźć wiele prac obcojęzycznych. Ponieważ jest to praca będąca podstawą do uzyskania magisterium i kanonicznego stopnia licencjata, nie może być w brana pod uwagę do dorobku habilitacyjnego, jako osiągnięcie po uzyskaniu doktoratu.

Również wydana drukiem praca doktorska pt. „Pismo Święte w polskiej katechezie posoborowej” (Wydawnictwo naukowe PAT, Kraków 2005, ss. 415), jest bardzo dobrym opracowaniem i stanowi dorobek naukowy Autorki, także nie podlega ocenie, ale jest spełnieniem podstawowego warunku do habilitacji, jakim jest posiadanie już przez kandydatkę stopnia naukowego doktora. Autorka rzetelnie poinformowała, że są to publikacje związane z poszczególnymi stopniami naukowymi.

a) Artykuły naukowe

Przedstawione do oceny 21 artykułów naukowych stanowi znaczny dorobek Habilitantki. W artykułach tych autorka zajęła się działem zaliczanym do proforystyki biblijnej. We wszystkich niemal pracach ukazuje w jaki sposób można wykorzystać biblię dla formacji człowieka, zwłaszcza dzieci i młodzieży w ramach katechezy. Przy czym formacja, w rozumieniu Habilitantki, ta nie ogranicza się tylko do nauki religii w szkole, ale obejmuje szerokie spektrum działania zmierzającego do ukształtowania dojrzałej wiary i osobowości człowieka. Artykuły w większości wydawane są w pracach zbiorowych związanych z różnymi środowiskami: Kraków, Lublin, Opole, Katowice. Niektóre w czasopismach takich jak „Katecheta” (4 punkty na liście MNiSW) „Pietas et Studiorum” „Życie konsekrowane” (4 punkty na liście MNiSW). Cztery artykuły w czasopismach punktowanych daje w sumie 16 pkt. W ogólnej ocenie ten dorobek przedstawia się imponująco. Jedynym brakiem jest nie opublikowanie żadnego artykułu w języku obcym. Jednak w roku 2014 autorka przebywa na intensywnym kursie języka angielskiego, a następnie będzie przebywać do czerwca 2015 roku w Rzymie, co zapewne zaowocuje nawiązaniem międzynarodowych kontaktów i publikacjami obcojęzycznymi.

Biorąc pod uwagę kwestię punktacji w czasopiśmie znajdującym się w bazie Web of Science (WoS), a także listę czasopism *European Reference Index for Humanities* (ERIH), trzeba stwierdzić, że autorka nie posiada żadnych publikacji w tych czasopismach. Wielka szkoda, że nie zatroszczyła się o to, gdyż jej publikacje mogły znaleźć się w periodykach z WoS czy zwłaszcza ERIH. Brak ten sprawia, że nie można ustalić liczby cytowań, ani też indeksu Hirscha według bazy WoS czy sumarycznego *impact factor*. Mimo braku możliwości określenia w/w kryteriów należy stwierdzić, że wartość merytoryczna dorobku habilitantki jest znacząca, co też poniżej zostanie bliżej sprecyzowane.

Nie sposób w recenzji szczegółowo omówić wszystkie artykuły. Trzeba zaznaczyć, że wszystkie publikacje odznaczają się bardzo starannym opracowaniem. Język tych prac jest bardzo piękny, zrozumiały, poprawny stylistycznie. Wszystkie też posiadają staranną bibliografię i to nie tylko polskojęzyczną, ale także często odwołuje się do wysokiej klasy światowej literatury z prezentowanego zagadnienia. Warto też zauważyć, że publikacje łączą się mocno z życiem Kościoła. Rok 2004/2005 był poświęcony Eucharystii. Dlatego autorka poświęciła temu zagadnieniu dwa artykuły: *Specyfika katechezy biblijnej o Eucharystii*, [w:] *Odkryć Eucharystię – żyć Eucharystią*, seria „Duc in altum”, t. 4, red. A. E. Klich, (Wydawnictwo naukowe PAT, Kraków 2005, s. 141-150), oraz *Akcenty katechetyczne w nauczaniu Kościoła na Rok Eucharystii*, [w:] *Eucharystia w życiu Kościoła* red. A. Żądło (Księgarnia św. Jacka, Katowice 2005, s. 242-255). Wydaje się, że tematyka artykułów

jest bliska, to jednak są to odrębne publikacje, bardzo solidnie opracowane, oparte na innych materiałach. Świadczy to o wielkiej solidności Autorki. W pracach tych odwołuje się do najważniejszych dokumentów Kościoła, bardzo umiejętnie prezentuje nauczanie papieża Jana Pawła i wypowiedzi innych dokumentów związanych z omawianą tematyką, po czym w sposób bardzo klarowny wysuwa wnioski które są istotne dla adresatów tych publikacji.

Z punktu widzenia hermeneutyki biblijnej na uwagę zasługują dwa artykuły opublikowane w 2006 roku w miesięczniku „Katecheta”. Poświęcone są one właściwej interpretacji Biblii w Katechezie. W pierwszym z nich, (*Niebezpieczeństwa fundamentalizmu Biblijnego w Katechezie*, „Katecheta”, 3/2006, ss. 3-7) s. A. E. Klich ukazuje niebezpieczeństwa wynikające ze zbyt dosłownego przyjmowania treści zawartych w Piśmie Świętym. Autorka zwraca uwagę, że każde czytanie tekstów źródłowych, w tym także tekstów natchnionych, winno charakteryzować się naukowym podejściem. Podejście to uwzględnia przede wszystkim ludzkiego autora i charakteryzuje się uwzględnieniem okoliczności powstania tekstu, a także uwzględnia formę literacką. Fundamentalistyczna lektura Biblii traktuje tę Księgę jak wyrocznię we wszystkich sprawach. Autorka poddała krytyce literaturę przybliżającą treści biblijne dzieciom. W ten sposób pokazała się jako osoba dojrzała naukowo, zdolna do naukowej polemiki zmierzającej do eliminacji błędów z przekazywanych dzieciom treści zawartych w Piśmie św. W podobnym polemicznym tonie, ale z bardziej pozytywnym wykładem, jest drugi artykuł (*Gatunki literackie w Biblii zadaniem dla katechezy*, „Katecheta” 9/2006, ss. 46-51), w którym Autorka ukazuje konieczność metodycznego podejścia do tekstów biblijnych uwzględniającego gatunki literackie.

Powyżej omówione artykuły, nie tylko, że ukazują s. Klich jako dojrzałego pracownika naukowego, który potrafi polemizować z innymi autorami, ale też nadają właściwy kierunek nauczaniu religii, który winien wciąż krytycznie patrzeć na efekty pracy katechetów, aby ukazać im właściwą drogę do rozwoju, celem lepszego spełniania ich misji. W podobnym tonie został napisany artykuł: *Prawdy biblijne o Duchu Świętym w katechezie* [w:] *Odkrywanie Ducha Świętego w katechezie gimnazjalistów*, seria : „Duc in altum”, t. 6 red. A. E. Klich, (Wydawnictwo Naukowe PAT, Kraków 2007, ss. 197-209). Zarówno artykuł, jak cały tom 6 serii „Duc in altum” zredagowany przez Habilitantkę świetnie wpisuje się jako pomoc dla katechetów w bardzo trudnym formowaniu gimnazjalistów i przygotowaniu ich do przystąpienia do Sakramentu Bierzmowania.

W nawiązaniu do zawartej powyżej myśli o mocnym wpisywaniu się s. A. E. Klich w życie Kościoła trzeba dostrzec kolejne artykuły. Najpierw te związane z Synodem Biskupów (2-26 października 2008) poświęconemu słowu Bożemu w życiu i misji Kościoła. W tym celu Habilitantka zorganizowała sesję naukową, z którą związana jest publikacja pod jej redakcją. Otwierając sesję naukową Siostra nie tylko przedstawia tematykę zawartą w *Lineamenta*, ale także podjęła dyskusję i dodaje swoje myśli i uwagi, które winny być brane pod uwagę.

Podobnie rzecz ma się z rokiem św. Pawła przeżywanym w Kościele w dniach 29 czerwca 2008 do 28 czerwca 2009. Z tym wydarzeniem związane są dwa artykuły: *Gorliwość misyjna św. Pawła* oraz *Biblijna koncepcja ucisku*. Obydwa artykuły zostały opublikowane w pracach zbiorowych pod redakcją Habilitantki (Duc in altum nr 7 i 9).

Podsumowując artykuły naukowe trzeba stwierdzić, że charakteryzują się one solidnym opracowaniem. Autorka szeroko korzysta z literatury zwłaszcza polskojęzycznej. Wynika to głównie z tego, że problematyka katechezy dotyczy polskiej młodzieży i dzieci. Trudno, aby tymi zagadnieniami

interesowali się zagraniczni autorzy. Natomiast w kwestiach biblijnych autorka sięga też do źródeł obcojęzycznych. W artykułach poruszających zagadnienia biblijne autorka korzysta z terminologii w językach oryginalnych. Na przykład w artykule *Biblijna koncepcja ucisku*, [w:] *Misja św. Pawła trwa* seria „Duc in altum” t. 9 (Wydawnictwo Naukowe UPJP II, Kraków 2010), na stronach 133-134 w sposób jasny autorka omawia terminologię grecką zaczerpniętą nie tylko z tekstów św. Pawła, ale też z Septuaginty. Podobnie jest też na kolejnych stronach artykułu (np. 139, 141-143). Trzeba podkreślić, że dorobek naukowy zawarty w artykułach stanowi znaczne osiągnięcie Habilitantki. Znajduje ona swoje miejsce wśród autorów, którzy przygotowują biblijny materiał do katechezy, ukazują kierunki rozwoju i polemizują z niewłaściwymi sposobami przekazywania treści (np. lektura fundamentalistyczna).

b) artykuły i dzieła popularnonaukowe

Wśród tej grupy opracowań można zauważyć takie, które poza brakiem przypisów i odnośników do literatury naukowej, które pominięto ze względu na popularny charakter opracowania w niczym nie ustępują naukowemu charakterowi. Co świadczy o dojrzałości naukowej Autorki. W pozostałych opracowaniach można zauważyć jej cenny wkład w rozwój katechezy. Podkreśla ona znaczenie metodyki nauki. Przygotowała konspekty do katechez. Warte podkreślenia są podręczniki przygotowane w całości bądź w części przez habilitantkę.

c) prace redakcyjne

Przy ocenie dorobku naukowego s. A. E. Klich nie można pominąć prac redakcyjnych. W wykazie swojego dorobku Habilitantka przedstawiła aż osiem pozycji do oceny. Wszystkie te prace charakteryzują się bardzo solidnym opracowaniem, ładną szatą graficzną, przejrzystością i solidną korektą. W pięciu z nich s. Klich zamieściła autorskie wprowadzenia, co dodatkowo podnosi ich walor, ale też ukazuje solidny warsztat naukowy redaktorki.

d) praca organizacyjna

Habilitantka wykazała się też dużymi zdolnościami organizacyjnymi. Od 2008 roku kierowała Międzyzakonnym Wyższym Instytutem Katechetycznym na Wydziale Teologicznym UPJP II. W ramach tego Instytutu zorganizowała trzynastą ogólnopolską konferencję naukową. Pokłosiem tych konferencji są publikacje redagowane przez Habilitantkę. Potrafiła zintegrować wiele ośrodków naukowych takich jak Kraków, Lublin, Warszawa, Katowice, Opole Wrocław.

Konferencje te były na bardzo wysokim poziomie. Świadczą o tym zredagowane przez s. A. E. Klich prace. Celem tych spotkań było z jednej strony pogłębienie refleksji nad różnymi sposobami przepowiadania Biblii w Kościele, ze szczególnym uwzględnieniem pracy katechetów. Adresatami były przede wszystkim słuchaczki MWIK, ale też zapraszani byli inni studenci zarówno z PAT a następnie UPJP II a także inni studenci Krakowa. Przyjeżdżali na te sympozja także katecheci pragnący pogłębić swoją wiedzę związaną z zadanym tematem.

Jako Dyrektorka MWIK zorganizowała szereg warsztatów formacyjno-naukowych. W Autoreferacie podała przykładowych dziewięć warsztatów. Oznacza to, że było ich więcej. W warsztatach tych brały udział zarówno studentki, jak i absolwentki Instytutu. Zdarzało się, że katechetki przyjeżdżały na warsztaty razem z młodzieżą, co sprawiało, że spotkania te były bardzo poglądowym przygotowaniem do pracy studentek, ale też pozwalały na podzielenie się swoimi umiejętnościami i spostrzeżeniami na szerszym forum. Warsztaty te jako część praktyczna formacji były zawsze bardzo wysoko cenione przez studentki MWIK. Do tych warsztatów można też zaliczyć dwukrotne zorganizowanie Letniej Szkoły Animatorów Biblijnych w roku 2008 i 2009. Zajęcia te były wynikiem współpracy MWIK i Dzieła Biblijnego im. Jana Pawła II kierowanego przez ks. prof. dr hab. H. Witczyka z KUL.

Te zdolności organizacyjne jak i walory merytoryczne zaowocowały tym, że s. A. E. Klich została mianowana przez Ojca św. Benedykta XVI ekspertem na XIII Zwyczajne Zgromadzenie Ogólnego Synodu Biskupów na temat: *Nowa Ewangelizacja dla przekazu wiary w Kościele*, które odbyło się w dni 7-28 października 2012 r. w Rzymie. Ponadto 1 października 2012 r. została mianowana na sześć lat członkiem Międzynarodowej Rady ds. Katechezy działającej przy Papieskiej Radzie dla Nowej Ewangelizacji.

Dorobek dydaktyczny, organizatorski i popularyzacyjny s. A. E. Klich należy bardzo wysoko ocenić co stanowi spełnienie kryterium zapisanego w Rozporządzeniu Ministra Nauki i Szkolnictwa wyższego z dnia 1 września 2011 roku §5.

e) udział w sympozjach i konferencjach naukowych

W ocenie osiągnięć Kandydatki trzeba też zauważyć czynny udział w dziewięciu sympozjach. Sześć z nich było związanych ze środowiskiem krakowskim. Trzy natomiast miały miejsce poza Krakowem. W Poznaniu wygłosiła referat na temat: *Udział katechezy w kerygmatycznej posłudze słowu Bożemu* – 2007 rok. W Lublinie Wygłosiła referat na temat: *Metoda katechezy biblijnej oraz poprowadziła warsztaty na temat: Katechetyczna medytacja biblijna z obrazem* – 2008 rok. W Rzeszowie wygłosiła referat na temat: *Świadek Chrystusa* na sympozjum: *Evangelii Gaudium. Z papieżem Franciszkiem odnaleźć radość Ewangelii* – rok 2014. Większość wygłoszonych referatów została opublikowana w formie artykułów i już powyżej zostały poddane ocenie, z której wynika, że s. A. E. Klich jest cenionym wykładawcą i już dojrzałym do samodzielności naukowcem.

2. Ocena rozprawy habilitacyjnej

Siostra A. E. Klich przedstawiła do recenzji, jako rozprawę habilitacyjną, książkę pt. *Chrystocentryzm hermeneutyki biblijnej Jana Pawła II w katechezach o psalmach i kantykach*, seria: „Duc in altum t. 15, (Wydawnictwo Naukowe UPJP II, Kraków 2014, ss. 394). Wcześniej, w roku 2005 uzyskała stopień doktora w Katolickim Uniwersytecie Lubelskim na podstawie rozprawy *Pismo święte w polskiej katechezie posoborowej. zasady i sposoby ich stosowania*. Rozprawa została przygotowana pod kierunkiem ks. prof. dr hab. Stanisława Kulpaczyńskiego. Wynika z tego, że kandydatka spełnia dwa podstawowe wymogi określone w Ustawie z 2003 r. (art. 16, ust. 2 pkt. 1), pozwalające jej

ubiegać się o tytuł doktora habilitowanego. Celem niniejszej oceny pozostaje stwierdzenie, czy dzieło to stanowi istotny wkład w rozwój nauk teologicznych.

a) Ocena formalna rozprawy habilitacyjnej

Pod względem formalnym rozprawa została poprawnie skomponowana. Składa się ze wstępu, czterech rozdziałów (szkoda, że nie z pięciu), każdy z rozdziałów zawiera odrębne podsumowanie, zakończenia, wykazu skrótów, aneksów, bibliografii, streszczenia w języku angielskim i całość zamyka spis treści. Podział rozprawy na cztery rozdziały ma jednak swoje uzasadnienie. Pierwszy rozdział („Zasady hermeneutyki biblijnej stosowane przez Jana Pawła II”) ma charakter ukazania warsztatu stosowanego przez papieża od strony zewnętrznej, natomiast trzy kolejne rozdziały stanowią istotną część pracy.

Od strony formalnej wartość pracy została znacznie podniesiona przez załączone trzy aneksy. Pierwszy z nich zawiera wykaz gatunków literackich psalmów i kantyków. Drugi zawiera zestawienie tekstów psalmów i kantyków analizowanych przez papieża w katechezach, oraz paralelnych do nich tekstów biblijnych. Dzięki temu zestawieniu można się zorientować jakie teksty biblijne omawiane są w poszczególnych katechezach papieskich. Aneks trzeci zawiera wykaz autorów i dzieł zawartych w katechezach Ojca św. Jednak poważnym mankamentem rozprawy jest brak indeksów. Gdyby do tych aneksów dołączono numery stron na których można je znaleźć w pracy, to rozprawa znacznie zyskałaby na wartości. Bardzo przydałyby się aneksy nazwisk autorów, oraz indeks miejsc biblijnych. Również można byłoby zastosować indeks dzieł papieskich analizowanych w rozprawie.

Praca posiada ładną szatę graficzną. Wyodrębnione cytaty katechez papieskich sprawiają, że łatwo można się zorientować w tekście. Napisana została poprawnym językiem. Bardzo dobrze skomponowane przypisy zawierające uzupełnienia i komentarze sprawiają, że tekst jest spójny i bardzo dobrze się go czyta. Bardzo wartościowe są nagłówki zamieszczone na każdej stronie. Na stronach parzystych zamieszczono tytuł rozdziału, a na stronach nieparzystych tytuł podrozdziału. Dzięki temu bardzo łatwo zorientować się w jakiej części książki się znajdujemy. Ułatwia to znacznie przyswojenie treści rozprawy.

b) Ocena merytoryczna rozprawy

Podejmując analizę nauczania Jana Pawła II Autorka wpisuje się w bardzo istotny nurt badań zgłębiający fenomen nauczania św. Jana Pawła II. W ten sposób niejako zostaje spłacony dług wdzięczności za wielkie dzieło jakiego dokonał Papież Polak w czasie swego pontyfikatu. Wydobywanie i popularyzowanie treści nauczania Jana Pawła II jest szczególnym obowiązkiem Polaków, aby to dzieło nie zostało zaprzepaszczone i zapomniane.

We wstępie siostra Klich jasno precyzuje zakres badań, stwierdzając, że podda analizie 130 katechez. Zajmuje się katechezami papieskimi dotyczącymi psalmów i kantyków biblijnych. Zaznacza też, że „celem niniejszej rozprawy jest zbadanie, w jaki sposób Jan Paweł II zastosował chrystocentryczną hermeneutykę biblijną” w tych katechezach (por. s. 10). Tak postawiony cel zakłada, że zadaniem rozprawy będzie odszukanie metody papieskiego nauczania, w której stosuje

chrystocentryczną hermeneutykę biblijną. Wydaje się jednak, że w pracy Autorka nie tylko poszukuje metody, ale też ukazuje głębię treści zawartą w tych katechezach. Owszem rozdział pierwszy jak najbardziej jest poszukiwaniem tej metody wraz z ukazaniem głęboko naukowego i osadzonego we współczesnej biblistyce papieskiego orędzia. Jednak kolejne rozdziały już nie są poszukiwaniem samej metody, ale prezentacją treści tego nauczania. Bardzo trafnie siostra Klich zaznaczyła to kilka stron dalej stwierdzając, że „Jan Paweł II uznaje hermeneutykę jako dyscyplinę, która nie ogranicza się do teorii wyjaśniania tekstu biblijnego, ale zmierza do zrozumienia i nadania tekstowi aktualnej wymowy” (s. 12). Wydobycie i ukazanie tych treści stanowi szczególną wartość niniejszej rozprawy. Zadanie postawione jako cel wraz z wydobyciem głębokich treści wynikających z papieskiego nauczania udało się osiągnąć z bardzo dobrym skutkiem dzięki konsekwentnemu zastosowaniu metody porównawczej. Bardzo dobre pod względem metodologicznym i treściowym są podsumowania zamieszczone na końcu każdego rozdziału, gdyż ukazują sedno przeprowadzonych analiz.

Podczas omawiania podziału bibliografii Autorka niezbyt szczęśliwie określiła podział źródeł na podstawowe i pierwszorzędne (s. 10). Jest to pomieszanie poziomów wypowiedzi. Jeśli mamy źródła podstawowe, to pozostałe powinny być raczej określone jako uzupełniające. Jeśli są źródła pierwszorzędne, to następne powinny być drugorzędne... itd. Omawia też „grupę opracowań specjalnych”. Jednak w bibliografii jest to po prostu literatura przedmiotu. Owszem omówione opracowania są istotne dla rozprawy, ponieważ naprowadziły one Habilitantkę na podjęte zagadnienie badawcze. Jednak w naukowej publikacji precyzja języka jest bardzo istotna.

Rozdział I zatytułowany Zasady hermeneutyki biblijnej stosowane przez Jana Pawła II jest wzorcowym opracowaniem metodyki hermeneutyki biblijnej oraz ukazaniem w jakim stopniu funkcjonują one w papieskim nauczaniu. Precyzja i konsekwencja z jaką s. Klich opracowała ten rozdział pozwoliły w kolejnych rozdziałach wydobyć wiele treści z papieskiego nauczania a zarazem ukazać aktualizację którą i dzisiaj trzeba byłoby przyjąć i zastosować, bo nic nie straciła ze swej aktualności. Rozdział pierwszy ukazał, że papież wciąż ukazuje metodę historyczno-krytyczną jako najbardziej podstawową w badaniach nad Biblią, ale też uzupełnia je analizami literackimi. Celem zastosowania tych metod jest wydobycie z psalmów i kantyków treści religijnych istotnych dla ludzi wierzących.

Rozdział II poświęcony został wydobyciu głównych tematów chrystologicznych w omawianych katechezach. W samym centrum papieskiego nauczania jest ukazanie Chrystusa w całej historii zbawienia. Stary Testament przygotowuje Jego przyjście i możliwość przyjęcia Jego misji. Nowy Testament jest realizacją starotestamentalnych zapowiedzi, ale ta realizacja przewyższa wszelkie oczekiwania. Duże znaczenie w papieskim nauczaniu jest wydobycie z treści sensu wyrazowego danego psalmu, czy kantyku, a następnie poprzez odwołanie się do egzegezy patrystycznej papież wydobywa sens duchowy. Jeśli Bóg z tak wielką troską objawiał się i dokonywał dzieła odkupienia człowieka, to wynika z tego, jak wielką jest godność osoby ludzkiej.

Rozdział III wydobywa aktualizację jaką Jan Paweł II odkrywał przed ludźmi w wygłoszonych katechezach. Aktualizacje te prowadzą w dużej mierze do wdrażania nauczania Soboru Watykańskiego II. Ważną częścią tego nauczania jest ukazanie doświadczeń człowieka i tych zewnętrznych i duchowych. W ten sposób, każdy człowiek może odnaleźć się w historii zbawienia. Służy temu liturgia, modlitwa i życie sakramentalne. W nauczaniu Jana Pawła II można wskazać trzy

moralne aspekty wynikające z postaw bohaterów biblijnych: 1) wolny wybór człowieka; 2) motywacja chrystologiczna; 3) wzory osób wiernych Bogu (por. s. 270).

Ostatni czwarty rozdział ukazuje oryginalność katechez biblijnych Ojca św. Oryginalność ta polega na podkreśleniu roli słowa Bożego w życiu chrześcijanina. Papież mocno akcentuje prawdę, że tak jak kiedyś Bóg działał, tak i dziś „żywe jest słowo Boże i skuteczne” (por. Hbr 4, 12). Ważną rzeczą w życiu chrześcijański jest odkrycie tej prawdy, że Bóg jest i wciąż działa także w moim życiu. Prowadzi to dalej do powierzenia się człowiekowi Bogu i do głębi modlitwy. S. A. E. Klich zauważa, że papieskie katechezy opierają się o zasady *Lectio divina*. Czytanie słowa Bożego prowadzi do medytacji a następnie kontemplacji Boga. Zgłębiane w ten sposób słowo Boże staje się wezwaniem do konkretnego działania.

Rozprawa habilitacyjna świetnie wpisuje się w pogłębienie badań nad nauczaniem św. Jana Pawła II. Ukazuje ona metodologię zastosowaną przez Papieża Polaka w katechezach poświęconych psalmom i kantykom, a także w sposób całościowy przedstawia zamysł jakim kieruje się Jan Paweł II w formowaniu człowieka na przełomie XX i XXI wieku. Wpisanie człowieka w Boży plan zbawienia i godność osoby ludzkiej dla której Bóg tak wiele dokonał jest bardzo istotnym przekazem Ojca świętego. Jest prawdziwie znaczącym wkładem Habilitantki w rozwój nauk teologicznych zarówno ze względu na ukazanie chrystocentryzmu hermeneutyki biblijnej, jak i prezentowanej treści papieskiego nauczania bardzo dobrze opracowanego i ukazującego jej głębię. **Należy stwierdzić, że rozprawa s. dr Anny Emmanueli Klich pt. *Chrystocentryzm hermeneutyki biblijnej Jana Pawła II w katechezach o psalmach i kantykach* spełnia wszystkie warunki określone w Ustawie z dnia 14 marca 2003 roku o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (art. 16, ust. 2, pkt. 1).**

3. Wniosek końcowy

S. dr Anna Emmanuel Klich przedstawiła do oceny habilitacyjnej znaczący dorobek naukowy. W dorobku tym widać wielką pracowitość i rzetelność a także naukowy wymiar Habilitantki. Nie jest to tylko uprawianie samej nauki, ale ma ona bardzo konkretne przełożenie na wymiar praktyczny. Jej naukowe rozważania i odkrycia zaraz znajdują przełożenie na konkretne zastosowanie kierowane najpierw do katechetów, a także w następnej kolejności poprzez przygotowanie konkretnych tematów i konspektów katechetycznych – do katechizowanych.

Materiał przedstawiony w artykułach już mógłby być wystarczający do uznania s. A. E. Klich za samodzielnego pracownika naukowego. Oscyluje on bowiem wokół metody przeniesienia i zastosowania treści biblijnych w formację człowieka. Wszystkie artykuły są bardzo rzetelnie naukowo i metodycznie opracowane.

Również dorobek dydaktyczny i organizacyjny jest imponujący. Zwłaszcza wyróżnienie s. Klich i zaproszenie jej jako eksperta na Synod Biskupów, świadczy o dostrzeżeniu jej pracy na forum międzynarodowym, chociaż brak jest w jej dorobku publikacji w językach obcych

Trzeba jasno stwierdzić, że dorobek s. dr Anny Emmanueli Klich jest znaczący, podjęta nowe zagadnienia i w nowatorski sposób je opracowała, stanowi zatem podstawę do przyznania stopnia

naukowego doktora habilitowanego, gdyż spełnia ona znaczącą część kryteriów w wymienionych powyżej zakresach stawianych osobom ubiegającym się o w/w stopień.

Stwierdzając, że przedstawiony materiał stanowi wystarczającą podstawę w myśl przepisów o stopniach i tytułach naukowych do uzyskania tytułu doktora habilitowanego i wnoszę zatem wniosek do Rady Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Papieskiego Jana Pawła II o dopuszczenie s. A. E. Klich do dalszych etapów przewodu habilitacyjnego.

Handwritten signature in black ink, reading "ks. R. Bogacz". The signature is written in a cursive, slightly slanted style.

Ks. dr hab. Roman Bogacz, prof. UPJP II